

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію Балюк Тетяни Миколаївни
«Цивільне судочинство у справах про надання права на шлюб»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 –
Право

Актуальності обраної теми. Дисертація Т. М. Балюк «Цивільне судочинство у справах про надання права на шлюб» присвячена одному з найбільш багатофункціональних інститутів сімейного права – інституту шлюбу. При цьому слід акцентувати, що запропоноване автором дослідження зосереджено на окремому, чітко визначеному аспекті – наданні права на шлюб.

Про актуальність обраної автором тематики свідчить європейський вектор розвитку сімейного законодавства України, що зумовлює потребу у перегляді та формуванні нових засад усіх інститутів сімейного права.

У національній науці ступінь наукової розробленості проблематики надання права на шлюб є достатньо низьким, монографічні роботи з подібної тематики, здебільшого, базуються на положеннях нечинних правових норм, а також не враховують міжнародного досвіду правового регулювання відповідних правовідносин. Відтак існує об'єктивна необхідність сучасного теоретичного дослідження матеріально-правових підстав та процесуального порядку надання права на шлюб за законодавством України.

Виходячи із вищезазначеного, метою дисертаційної роботи стало розроблення теоретичних основ інституту цивільного судочинства у справах про надання права на шлюб.

Досягненню мети дисертаційного дослідження передувало розв'язання автором низки завдань: визначити стан наукової розробки проблеми та окреслити методологію дослідження, простежити еволюцію правового регулювання цивільного судочинства у справах про надання права на шлюб; надати загальну характеристику окремому провадженню у справах про надання права на шлюб; охарактеризувати право на подання до суду відповідної заяви; виокремити особливості цивільного

процесуального статусу учасників справ про надання права на шлюб, їхніх представників; охарактеризувати докази і доказування, виокремити процесуальні особливості відкриття провадження у цих справах, визначити специфіку підготовчого провадження у справах про надання права на шлюб, встановити процесуальні особливості їх розгляду; виробити пропозиції щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства України у контексті правового регулювання окремого провадження у справах про надання права на шлюб.

Ознайомлення із змістом роботи дає підстави для висновку, що поставлені завдання дисертантом успішно виконані, а мета – досягнута.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані дисертантом, своєю переважною більшістю, є аргументованими і переконливими. При їх доведенні та обґрунтуванні автором використано широке коло (209 найменувань) вітчизняних й зарубіжних наукових джерел з цивільного процесуального та сімейного права, українське та зарубіжне законодавство. У зв'язку із чим джерельну базу дослідження можна вважати цілком репрезентативною.

Слід відзначити, що достатню увагу автор приділила аналізу зарубіжного досвіду врегулювання відповідних правовідносин та доведенню доцільності запровадження в національному цивільному процесуальному законодавстві окремих положень, що засвідчили ефективність їх застосування в інших державах.

Структура дисертації обумовлена поставленими автором завданнями та відповідає внутрішньому логічному зв'язку етапів дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, 3 розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку.

У дисертації матеріал викладено юридично грамотно та логічно. Ведення наукової дискусії відзначається належною поміркованою коректністю і аргументованістю. Під час доведення власної позиції автор

дотримується академічного етикету.

Методологічну основу дисертаційного дослідження складають системний, історико-правовий, компаративістський методи, а також методи абстрагування, аналізу та синтезу, індукції та дедукції. Використання зазначених методів дозволило автору розробити нові підходи щодо визначення правових категорій шлюбу, надання права на шлюб, окремого провадження, охоронюваного законом інтересу тощо, а також сформулювати відповідні пропозиції щодо удосконалення чинного цивільного процесуального законодавства України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що представлена робота є першим у науці цивільного процесуального права комплексним дослідженням розгляду справ про надання права на шлюб. У результаті здійсненої наукової розвідки автором сформульовано низку новітніх положень, що є складовою новизни дисертаційного дослідження. Зокрема, дисертація містить конкретні пропозиції, які мають науково-теоретичне значення та практичну спрямованість.

Зокрема, можна відзначити висновок про те, що у справах про надання права на шлюб спір між заявником та іншими заінтересованими особами з приводу відповідності надання права на шлюб інтересам заявника не слід розглядати як виникнення спору про право, що є підставою для залишення заяви без розгляду, оскільки це спір щодо наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для створення умов здійснення особою права на шлюб.

Також можна підтримати удосконалене автором положення про об'єкт судового захисту у справах про надання права на шлюб, яким є охоронюваний законом інтерес як прагнення особи до укладення шлюбу до досягнення шлюбного віку (якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 2 ст. 23 СК України) або як прагнення особи до укладення шлюбу між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені усиновлювачем (якщо заява про надання права на шлюб подається на підставі ч. 4 ст. 26 СК

України).

Цікавим є підсумування на здійснення подальшого розвитку погляду про те, що у справах про надання права на шлюб відсутність зазначеного у п. 9 ч. 3 ст. 175 ЦПК України елемента заяви не може бути підставою для залишення її без руху, адже відповідно до ч. 7 ст. 294 ЦПК України при ухваленні судом рішення у справах окремого провадження судові витрати не відшкодовуються, якщо інше не встановлено законом.

Загальна характеристика роботи. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, а також передбачено річними планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2018–2021 рр.

Перший розділ дисертації присвячено загальнотеоретичним та методологічним засадам дослідження цивільного судочинства у справах про надання права на шлюб. В результаті дисертантом сформульовано положення про те, що інститут цивільного судочинства у справах про надання права на шлюб у своїй еволюції пройшов кілька етапів, які співпадають із відповідними етапами кодифікації законодавства України; визначено об'єкт судового захисту у справах про надання права на шлюб; обґрунтовано, що суд, встановлюючи наявність або відсутність юридичних фактів, ухвалює рішення про надання особі права на шлюб, тим самим розширює обсяг сімейно-правової дієздатності такої особи за рахунок здатності здійснити право на шлюб до досягнення шлюбного віку або укласти шлюб між рідною дитиною усиновлювача та усиновленою ним дитиною, а також між дітьми, які були усиновлені усиновлювачем.

У другому розділі роботи досліджуються окремі процесуальні аспекти, пов'язані із поданням до суду заяви про надання права на шлюб і зроблено висновки, зокрема щодо: юридичної заінтересованості заявника у справах про надання права на шлюб, яка не є передумовою реалізації права

на звернення до суду із заявою в порядку окремого провадження, адже коло заявників у справах окремого провадження визначено законом; визначення учасників справ про надання права на шлюб, якими є суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які наділені юридичною заінтересованістю у розгляді справи, що опосередковується охоронюваним законом (законним) інтересом підтвердити наявність або відсутність юридичних фактів, що мають значення для створення умов здійснення особою права на шлюб, і які з урахуванням процесуальних обмежень, встановлених законом, вчиняють у суді процесуальні дії, спрямовані на виникнення, розвиток і припинення цивільного судочинства; обставин, які формують предмет доказування у справах про надання права на шлюб, які визначаються залежно від того, яка з осіб набуває цивільного процесуального статусу заявника, тощо.

Третій розділ дисертації автором присвячено процесуальним особливостям розгляду справ про надання права на шлюб. У цьому контексті доведено, що у справах право надання права на шлюб відсутні матеріально-правові передумови для застосування заходів забезпечення заяви; зроблено обґрунтований висновок про те, що юридична природа справ про надання права на шлюб, обумовлена, у тому числі, невідчужуваністю права на шлюб як особистого немайнового права та ін.

Висновки дисертанта є цілком обґрунтованими. Слід звернути увагу і на цілу низку пропозицій, які розроблені дисертантом з метою удосконалення норм сімейного та цивільного законодавства України, зокрема пропонується викласти у новій редакції правові норми, що їх містять ч. 8 ст. 49, ч. 2 ст. 189, ч. 1 ст. 196 ЦПК України.

У зв'язку із цим можна зробити висновок про самостійність та наукову новизну роботи Т. М. Балюк та використання автором власних підходів до розв'язання цілої низки питань.

Отже, навіть такий побіжний виклад основного змісту дисертації Т. М. Балюк свідчить про те, що в ній містяться важливі висновки, які стосуються цивільного судочинства у справах про надання права на шлюб,

а також науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на оптимізацію цивільного процесуального законодавства України.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Положення дисертації достатньо повно відображені у 10-ти публікаціях, з яких три наукові статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Організації економічного співробітництва та розвитку та (або) Європейського Союзу (Польща).

Основні теоретичні положення та їх аргументація, рекомендації практичного характеру щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства України, які містяться в дисертації, апробовані автором на шести науково-практичних конференціях та круглих столах.

Відповідність дисертації іншим вимогам. Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає встановленим нормативним вимогам та спеціальності 081 – Право.

Рекомендації, запропоновані у роботі, можуть бути використані як теоретичний та практичний матеріал при розробці змін та доповнень до Цивільного процесуального кодексу України.

Крім того, результати дисертаційного дослідження можуть бути використані: у науково-дослідній роботі – під час проведення подальших наукових розвідок у сфері цивільного процесуального та сімейного права; у правозастосовній діяльності – під час розгляду і вирішення цивільних справ, що виникають із сімейних правовідносин; в освітньому процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Цивільний процес» та «Сімейне право», а також при підготовці відповідних навчально-методичних матеріалів.

У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації в разі творчого використання ідей, розробок, тверджень інших авторів, дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертантом дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, високий теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід висловити певні зауваження щодо окремих дискусійних положень роботи:

1) не достатньо коректним є розкриття дефініції «юридична природа справ про надання права на шлюб» через словосполучення «сукупність матеріально-правових підстав». Хоча це зауваження більше стосується не суті зробленого автором висновку, а лексичної побудови речення;

2) таким, що є неправильно сформульованим, слід вважати положення, закріплене у п. 2 наукової новизни у рубриці «удосконалено», а саме це стосується розуміння «окремого провадження у справах про надання права на шлюб як виду непозовного цивільного судочинства».

Видом цивільного судочинства є окреме провадження у цілому. Віднесення же процесу розгляду справ про надання права на шлюб до таких є помилковим. Відповідні справи належать до справ, що розглядаються в порядку одного із видів цивільного судочинства – в порядку окремого провадження;

3) не можемо повною мірою погодитися із позицією дисертанта, закріпленою у п. 2 наукової новизни в межах рубрики «вперше», в частині того, що «процесуальний та (або) матеріальний закон, регламентуючи можливість набуття даною особою цивільного процесуального статусу заявника, передбачає, що рішення суду у цій справі впливатиме на її права та обов'язки».

Зокрема, таке положення не може стосуватися всіх осіб, які можуть бути заявниками у справах про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

4) виявляється дещо суперечливим погляд Т. М. Балюк на те, що «у справах про надання права на шлюб суд здійснює захист сімейних прав та інтересів шляхом зміни сімейного правовідношення, що уособлюється зміною такого його елемента як суб'єкт (суб'єкти)». До наділення правом на шлюб особи не стають суб'єктами сімейних правовідносин, пов'язаних

із здійсненням права на шлюб. А тому не вбачається за можливе вважати наділення особи цим правом зміною суб'єкта.

Якщо ж особа була суб'єктом певних сімейних правовідносин, то отримання нею права на шлюб також не свідчить про зміну суб'єктного складу. Таким чином відбувається зміна в її правовому статусі шляхом його розширення додатковим правом;

5) Т. М. Балюк стверджує, що «юридична природа справ про надання права на шлюб... кореспондується з обов'язковою особистою явкою у судові засідання заявника (заявників) та іншої заінтересованої особи, у процесуальному статусі якої виступає особа, з якою планується укладення шлюбу. Тому, у випадку неявки зазначених учасників справи у судові засідання суд відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 223 ЦПК України має відкласти її розгляд».

Проте такий висновок не узгоджується з позицією законодавця, який не встановлює вимог щодо обов'язкової особистої участі в указаних справах зазначених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин;

6) у межах своєї наукової розвідки дисертант оминула увагою той факт, що здійснення особою отриманого права на шлюб має своїм наслідком набуття повної цивільної дієздатності;

7) такими, що потребують уточнення щодо того, в чому дістало подальший розвиток, видається, можна вважати такі положення, які стосуються розуміння окремого провадження як виду непозовного цивільного судочинства, що характеризується відсутністю спору про право, а також особливим об'єктом судового захисту, яким є охоронюваний законом інтерес; та диференціації обставин, що формують предмет доказування у справах про надання права на шлюб, залежно від того, яка з осіб набуває цивільного процесуального статусу заявника.

Проте викладені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Т. М. Балюк.

Відзначене дає підстави зробити **загальний висновок** про те, що дисертація «Цивільне судочинство у справах про надання права на шлюб»

за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що сприяє розвитку науки цивільного процесуального права. Робота виконана на достатньому теоретичному рівні, її зміст повною мірою розкриває тему дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, в цілому є належним чином аргументованими, достовірними і новітніми. Дослідження має і практичну спрямованість, оскільки містить низку конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного цивільного процесуального законодавства.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядком присудження наукових ступенів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року, Тимчасовим порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 року, а його автор – Балюк Тетяна Миколаївна за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

**Професор кафедри 103
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «ХАІ»
доктор юридичних наук, професор**

С. С. Бичкова

Підпис Бичкової С. С. засвідчую.
Вчений секретар Ради університету
канд. філ. наук, доцент

С. Є. Чмихун